

Til va adabiyot.uz

ILMIY-METODIK ELEKTRON JURNAL
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL ELECTRONIC JOURNAL

«Til va adabiyot – Преподавание языка и литературы – Language and literature teaching» (e-mail: tilvaadabiyotuz@gmail.com) <https://oak.uz/pages/4802>

1 - OKTYABR – O'QITUVCHI VA MURABBIYLAR KUNI !

ILMIY-METODIK ELEKTRON JURNAL
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL ELECTRONIC JOURNAL

Til va adabiyot.uz

Bosh muharrir

Nargiza BERDIYEVA

Tahrir hay'ati:

Nizomiddin Mahmudov
Yorqinjon Odilov
Jabbor Eshonqulov
Baxtiyor Daniyarov
Abdurahim Nosirov
To'liqin Saydaliyev
Barno Buranova
Zulxumor Mirzayeva
Qozoqboy Yo'ldoshev
Bahodir Jovliyev
Salima Jumayeva
Qayum Baymirov
Manzar Abdulkayrov
Alijon Safarov
Madina Nuriddinova
Latifa Xudayqulova
Barno Kadirova
Nargiza Mirzayeva
Guli Shukurova
To'maris Butunbayeva
Okila Turakulova
Yuldosh Raxmatov
Ramziddin Abdusatorov
Feruza Manukyan

Axborot hamkorimiz:

Muharrirlar:

Bibimaryam RAHMONOVA
Shabnam G'ANIYEVA

Sahifalovchi:

Mahliyo ABDUQODIROVA

Tahririyat manzili:

100038, Toshkent shahri
Matbuotchilar ko'chasi 32-uy.
Telefon: (98) 121-74-16,
(71) 233-03-10, (71) 233-03-45,
(71) 233-03-67.
e-mail: tilvaadabiyotuz@gmail.com

M U N D A R I J A

Dolzarb mavzu

Orzigul Hamroyeva. "Mashrab"
jurnalining jadid matbuotidagi o'rni.....3
Dildora Ganiyeva,
Zumradxon Xakimova. Speech
act as an important function of
communication.....6
Akramjon Mirzayev. PISA xalqaro
baholash dasturining "raqamli dunyoda
o'rganish" konsepsiyasi bo'yicha
o'quvchilar media savodxonligini
rivojlantirish modeli.....8

Tilshunoslik

To'liqin Mardiyev, Faxriddin Kulibayev.
Ingliz tilida Vatan konseptining
etimologik va semantik jihatlarini.....11
Murodilla Yakubbayev. Linguistic and
cultural competence: a foundation for
cognitive communion.....13
Khurmatillo Ismoilov. On the
psycholinguistic study of defendants'
speech.....15

Adabiyotshunoslik

Dilrabo Kazakbayeva. O'zbek
adabiyotida murakkab strukturali
janrlar va qasida xususida.....20
Marjona Toshpulatova. Navoiy ijodini
o'rgatishga doir tadqiqotlar.....23
Sharifa Usmonova. Istiqloq davri
adabiyotida tarixiy shaxs obrazining
yaratilishi.....25
Shahlo Rahmonova. O'zbek xalq
og'zaki she'riyatida faol ayol tasviri.....28
Hafiza Axmedova. Shukur Qurbonning
"Onam qoshidasan yoxud singlim
Muhabbatga maktublar" maktub-
dostoni haqida.....33
Muhabbat Boriyeva. XX asr rus va
o'zbek she'riyatida tabiat tasviri
masalasi.....36

Ilg'or pedagogik texnologiyalar

Oqiljon Mavlonov. Bu damki ko'z
savodidin qaro ko'zdin davotim bor...
yoxud Ul ne ko'zdururkim erur noz-u
karashma jomidin.....38
Nasiba Javliyeva. O'quvchi va o'qituvchi
hamkorligi asosida boshlang'ich sinf
ona tili va o'qish savodxonligi darslarida
didaktik o'yinlardan foydalanishning
pedagogik ahamiyati.....42
Feruza Nabijonova. Boshlang'ich sinf
o'quvchilarining ilmiy dunyoqarashini
rivojlantirishda qomusiy olimlarning
ilmiy manbalaridan foydalanish
metodikasi.....44
Farangiz Avazova. 5 - 6 - sinf ona
tili darsligida mavjud tinglab tushunish
ko'nikmasini rivojlantiruvchi ba'zi
topshiriqlar tahlili.....47
Dilorom Yakubova. Bo'lajak
boshlang'ich sinf o'qituvchilarining
texnologik kompetentligini
rivojlantirishning pedagogik-nazariy
jihatdan o'rganilishi.....50
Dilafroz Buranova. Mutaxassislik
fanlarini ingliz tilida o'zlashtirish tibbiy
oliy ta'limdagi kasbiy-innovatsion
kompetentlikning muhim jihati
sifatida.....53
Yulduz Usmonova. Hamkorlik
texnologiyasini shakllantirishga oid
yondashuv va tamoyillar.....56
Madina Ruziyeva. "Til, tafakkur va nutq
munosabati" modulini o'qitishdagi
innovatsiyalar va ilg'or xorijiy
tajribalar.....58
Gulruh Bozorova. Umumta'lim
maktablarida dramatik asarlarni o'qitish
usullari.....60
Dilshoda Il'yasova. Boshlang'ich sinf
o'qish savodxonligi darslarida mustaqil

Ilmiy-metodik elektron jurnal

*O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi
Oliy attestatsiya komissiyasi Rayasatining 2023-yil 3-iyundagi 338/6-sonli
qarori bilan Filologiya, Pedagogika hamda Psixologiya fanlari bo'yicha doktorlik
dissertatsiyalari (PhD, DSc) asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy
ilmiy nashrdir. <https://oak.uz/pages/4802>*

Orzigul HAMROYEVA,
 Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat
 o'zbek tili va adabiyoti universiteti,
 filologiya fanlari doktori, professor. v.b.

“MASHRAB” JURNALINING JADID MATBUOTIDAGI O’RNI

Annotatsiya: “Mashrab” jurnali XX asr boshlarida “Zarafshon” gazetasiga qo’shimcha tarzda e’lon qilingan jurnal bo’lib, unda o’z davrining yetuk shoir, nosir va publitsistlari turli taxalluslar ostida bir qancha ilmiy-publitsistik, ijtimoiy, adabiy maqola va badiiy ijod namunalari bilan muntazam ishtirok etgan. Maqolada “Mashrab” jurnalining tarkibiy tuzilishi va jurnal sahifalarida e’lon qilingan adabiy parchalar xususida to’xtalinadi.

Kalit so’zlar: *jurnal, gazeta, matbuot, adabiy parcha, adabiyotshunoslik, satira, yumor, taxallus.*

Аннотация: журнал «Машраб» издавался как приложение к газете «Зарафшон» в начале XX века, в котором зрелые поэты, прозаики и публицисты своего времени публиковали ряд научно-публицистических, общественных, литературных и художественных статей под разными псевдонимы регулярно участвовали с творческими образцами. В статье рассматривается структурная структура журнала «Машраб» и литературные произведения, публикуемые на его страницах.

Ключевые слова: *журнал, газета, пресса, литературное произведение, литературоведение, сатира, юмор, псевдоним.*

Annotation: “Mashrab” magazine was published as a supplement to “Zarafshon” newspaper at the beginning of the 20th century, in which mature poets, prose writers and publicists of their time published a number of scientific-journalistic, social, literary and artistic articles under different pseudonyms. participated regularly with creative samples. The article focuses on the structural structure of “Mashrab” magazine and the literary pieces published on its pages.

Key words: *magazine, newspaper, press, literary piece, literary studies, satire, humor, pseudonym.*

KIRISH

XX asr boshlarida badiiy adabiyot, asr boshlaridagi adabiy muhit, ijtimoiy-adabiy jarayonlar, adabiyotshunoslik kabi masalalarga oid tadqiqotlarning aksariyati jadid matbuoti orqali e’lon qilingan. XX asr boshlarida chiqa boshlagan jurnal va gazetalarining aksariyatida davr shoir va shoirlarining ijod namunalariidan tortib, adabiyotshunos olimlarning adabiy jarayon va adabiyot tarixiga oid ilmiy-nazariy fikrlari, tadqiqotlari, xulosalari aks etgan maqolalar e’lon qilingan. Jurnal va gazetalar o’z yo’nalishi va maqsadiga ko’ra turli ijod namunalari keng kitobxon ommasiga yetkazgan. XX asr boshlari, 1900-yildan 1930-yilgacha bo’lgan davrlarda yuzdan ortiq gazeta, jurnallar nashr etilib, ma’lum muddatdan keyin turli sabablar bilan yopilgan. Bu gazeta, jurnallarning ba’zisi bir necha oy, ba’zisi 1-2 yil, ba’zilari esa 5 yildan ortiq davr mobaynida turli axborot materiallari bilan birga badiiy adabiyot va shu bilan birgalikda adabiyotshunoslikka oid ilmiy materiallarni ham e’lon qilgan. Kuzatishlar shuni ko’rsatadiki, 1910-1930-yilgacha bo’lgan davrda bosilib chiqqan gazeta, jurnallarda adabiyot materiallarining soni anchayin salmoqli. Ayni davrdagi gazeta va jurnallar soni ham ko’p. Xususan, “Buxoro axbori”, “Sharq haqiqati”, “El bayrog’i”, “Farg’ona sahifasi”,

“Cho’lpon”, “Turk eli”, “Zarafshon”, “Aziya”, “Yulduz”, “Yangi Farg’ona”, “Yangi Sharq”, “Yangi dunyo”, “Xurshid”, “Xorazm xabarlar”, “Tilchi”, “Taraqqiy”, “Samarqand”, “Shuhrat”, “Sadoyi Turkiston”, “Sadoyi Farg’ona”, “Mehnatkash tovushi”, “Hurriyat”, “Najot”, “Xalq gazetasi”, “Xalq dorulfununi”, “Vaqt”, “Ulug’ Turkiston”, “Ulfat”, “Turon”, “Toshkent viloyati gazetasi”, “Turkiston”, “Turk so’zi”, “Tujjor”, “Rosta”, “Qizil yulduz”, “Qizil O’zbekiston”, “Qizil bayroq”, “Ozod Buxoro”, “Farg’ona”, “Haqiqat”, “Inqilob quyoshi”, “Ishtirokiyun”, “Kengash”, “Ko’mak”, “Mehnat bayrog’i”, “Samarqand”, “Ovozi tojik”, “Boshqirdiston xabarlar” kabi gazetalarda Turkistonda bo’layotgan ijtimoiy hayot bilan hamohang ravishda badiiy ijod namunalari ham e’lon qilingan. “Dehqon”, “O’zg’arishchi yoshlar”, “Sho’ro”, “O’zbekiston adabiyoti”, “Qurilish”, “Maorif va o’qitg’uchi”, “Maorif va madaniyat”, “Chayan”, “Gulistan”, “Alanga”, “Al-izoh”, “Yorqin turmush”, “Mash’ala”, “Mashrab”, “Mushtum”, “Yurt”, “Al-isloh”, “Oina”, “Inqilob”, “Inqilobchi - Sharq”, “Inqilobi madaniy”, “Sharq”, “Ayollar turmushi”, “Til ganji”, “Qizil Sharq yoshlari”, “Bilim o’chog’i”, “O’zbekiston markaz axboroti”, “Kolxozchi bolalar”, “Yangi qishloq”, “Qizil yo’l”, “Sovet pedagogikasi”, “Yangi yo’l” kabi jurnallarda adabiyot tarixi, adabiyot nazariyasi va adabiy jarayon

bilan bog'liq ilmiy-nazariy, tanqidiy, tahliliy materiallar e'lon qilingan.

ASOSIY QISM

XX asr boshlarida chiqarib boshlagan "Mashrab" jurnali ayni davr ijtimoiy-siyosiy ahvoli, adabiy jarayonini satirik, yumoristik maqola, satirik adabiy parcha, rasm, karikatura, chizmalar orqali ko'rsatib beruvchi jurnal bo'lib, jurnalning nomi majoziy xarakterga ega. Jurnalda e'lon qilingan materiallar asosida shunday xulosaga kelish mumkinki, Mashrab nomi jamiyatdagi voqealardan gangib, talbalik ahvoliga tushib qolgan shaxs ma'nosida ramziylikni ifoda etgan. Jurnalning deyarli barcha sonida Mashrab boboga murojaat shaklidagi, mazmunidagi adabiy materiallar borki, bu materiallarda Mashrab ham hayratga tushadigan jamiyatning ahvoli haqida hikoya qilinadi. "Mashrab" jurnali Samarqandda har o'n besh kunda chiquvchi "Zarafshon" gazetasiga ilova – qo'shimcha tarzida bosilgan. Jurnalning boshlang'ich qismida bu izoh qayd etilgan. Bugungi kunda "Mashrab" jurnalining 1924-yildan 1930-yilgacha bo'lgan sonlari Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasida Pya 109 inventar raqami ostida yig'ma jild holida saqlanadi. Biz maqolada ayni shu yig'ma jildan foydalandik.

Jurnalning doimiy yozuvchilari, ya'ni maqola va she'rlar mualliflari jurnalning turli sonlarida rasmlari keltirilgan holda tanishtirilgan. Xususan, jurnalning 1926-yilgi 40-sonida jurnalning mudiri sifatida Hoji Mu'in tanishtirilgan, A. Majidiy jurnalning doimiy a'zosi sifatida, jurnalning rassomi sifatida Bo'ri nomi ostidagi shaxs surati keltirilgan. Jurnalda bosilib chiqqan har bir she'r, maqola, hikoya, karikatura, axborot materiallari kinoya asosida keltirilganki, bu parchalar zahirida mualliflarning asosiy maqsadlari yashiringan. Zukko kitobxongina bu kinoyaviy materialni anglab olishi va his qilishi mumkin. Jurnaldagi materiallar ma'lum tizim asosida, o'z oldiga qo'ygan maqsadi va shu bilan birgalikda jurnalning tarkibiy tuzilishi asosida ruknlarga ajratilgan holda berilgan. Jurnalning 2-3 sahifasi karikaturadan iborat. Karikaturada Turkistonda aks etgan ijtimoiy-siyosiy ahvol, insonlarning savodsizligi, bilimsizlik, qoloqlik, qo'shxotinlik, eshonlarning ijtimoiy ahvoli, tibbiy savodsizlik kabi masalalar turmush hayotidan olingan rasmlar asosida kulguga olingan. Jurnalda maqola va she'rlari, hikoyalari e'lon qilingan mualliflar taxalluslari ham kinoyaviy: Qorni och, Qiltiq, Miltiq, G'unda, Dog'uli, Ajina, Jirqinbek, Mulla Junbul, Abu Tanbal, Telba tezak, Chaqchi, Boturbek, Tikon, Ko'knori, Uchqun, Qarg'ish, Nayza, Jording, A'rofiy, Mashrab, Shashpar, Gavron, kabi taxallus ostida e'lon qilingan turli adabiy parchalar va ularga yuklatilgan vazifalar kitobxonni sergak tortishga majbur qiladi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, she'rning mazmuniga qarab taxalluslar ham mos holatda keltirilgan.

Jurnalning 1924-yil 6-sonida:

1. "Ikki ko'runish" sarlavhasi ostida Boturbek muallifligidagi ilmiy-tanqidiy maqola;
2. "Ishonmayman" sarlavhali "Hech kimga" bag'ishlangani izoh sifatida keltirilgan iqronoma;
3. Dog'uli tomonidan yozilgan "Qalaysiz, Eshonpochcha" sarlavhali masnaviy shaklidagi o'xshatma she'r;
4. "Bir shingil mendan ham eshiting" sarlavhali Abu tanbal muallifligidagi ijtimoiy maqola;
5. "Mashrab tog'a"ga murojaat shaklida yozilgan "So'rog'larim", "Mashrab bobo"ga atab "Tilaklarim" kabi axborot materiallari;
6. "Arabcha harflar yo'qoldi" sarlavhali "Zarafshon" gazetasining imlosi, alifbosi bilan bog'liq muammoga bag'ishlangan Chaqimchi taxallusi ostida keltirilgan maqola;
7. "Boshqarmadan xabarlar" kabi ruknlar o'rin olgan.

1924-yilning 7-sonida esa:

1. "Yuqma kasal" sarlavhali Mulla Junbul taxallusi bilan yozilgan xotin-qizlar muammosiga bag'ishlangan maqola;
2. "Ijobat bo'lgan duo" nomli Amir Olimxon haqidagi Boturbek tomonidan yozilgan fors tilidagi she'r;
3. Tikon taxallusi bilan yozilgan "Buxorodan muhim kashf" sarlavhali mo'rorlar bilan bog'liq muammoga bag'ishlangan tanqidiy maqola;
4. Mashrab boboga xat tarzida jamiyatdagi muammolarning ustidan kulib yozilgan "Hazrati Xizr ekan" sarlavhali maqola;
5. "Farg'ona xabarleri" nomi ostidagi axborot materiallari;
6. "Boshqarmadan xabarlar" ruknlari mavjud.

Jurnalning har bir sonida adabiy parchalar keltirilgan bo'lib, ularni o'rganish, tadqiq etish XX asr boshlaridagi adabiy jarayonning o'ziga xos xususiyatlarini belgilashda, davr she'riyatining janrlar va obrazlar tizimini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Xususan, jurnalda keltirilgan she'rlar masnaviy, murabba', muxammas, musaddas shaklida bo'lib, mumtoz shoirlar ijodiga o'xshatma tarzida yozilgan she'rlar salmoqli hajmga ega. Jurnalning 1924-yilda chop qilingan 10-sonida Jirqinbek tomonidan yozilgan "To'g'ri maqtanish" nomli "Mashrab tilidan" izohi bilan keltirilgan she'r bosilgan. She'r g'azal shaklida yozilgan bo'lib, Mashrab uslubi ufarib turadi. Bu o'rindagi Mashrab jurnalga ishora bo'lib, jurnal o'z oldiga qo'ygan maqsadlarini shu she'r orqali ko'rsatib bergan.

Haqiqatning chirog'i ustida parvona Mashrabmen
Adovat, shaxsiyatdan doimo begona Mashrabmen.

Qolib haq yo'l bu yog'da, egri yo'lga yursa o'rtoqlar
Aso birlan ularni urmog'a mastona Mashrabmen.

Kim o'z haddindan oshsa, tanqid etmaklik vazifamdir,

Falonchi erdi bu odam demam, haqqona Mashrabmen.

Qayerda bo'lsa voqea, bir qiziq ish shunda men hozir,

Karomatlik, ajoyib ziyrak-u farzona Mashrabmen

Jaholat ham taassub birla ongsizliq balosidan,
Musulmonlarni qutqazmoq uchun mardona Mashrabmen.

Rioya, andisha, qo'rqish, hayiqish menda yo'q aslo,

Nechunkim, o'zima loyiq otim "devona Mashrabmen".

Jurnalda bosilgan har bir she'r mohirona yozilgan, she'r mualliflari mumtoz manbalar, adabiyot tarixi, mumtoz shoirlar ijodi bilan tanish bo'lgan. Uslubdagi, vazndagi, qofiya va radifdagi o'xshatmalar kamchiliksiz. She'r mualliflari xalq orasida mashhur bo'lgan she'r qoliplaridan o'z maqsadlari yo'lida mohirona foydalanarlar, zamona muammolarini kuylaganlar. Masalan, jurnalning 1925-yil 10-sonida Ahmad Yassaviy hikmatlari ohangi va radifi, qolipi ostida "Eshon bobom haqida xotira" she'ri bosilgan.

Ayo do'stlar, eshonimiz yo'lga chiqdi,
Muridlarni ovlash uchun cho'lg'a chiqdi.
"Bog'dan" sori yetolmasdan kechga qoldi,
Eshiklarga tamma qo'yub, turdim mano.

So'filari dedi: bizni qo'ldan berma,
Eshiklaring orqasig'a tamma qo'yma.
Bor narsangni chiqarib ber, ayab turma,
Nodonlikdan eshigimni ochdim mano...

Jurnalning 1925-yilning 15-sonida ham Mulla Junbul tomonidan "Xizmatlarim" she'ri e'lon qilingan bo'lib, bu she'r ham yassaviyona yozilgan.

Ey yoronlar, to'g'ri yo'ldan qochdim mano,
Egrilikning urug'larin sochdim mano,
Cho'ntakkinam oqcha bilan to'lsun, debon,
Makr-u, firib do'konini ochdim mano...

Jurnalning 1925-yilgi 11-sonida Dog'ulining "Kaltak" sarlavhali she'ri berilgan bo'lib, she'r musaddasning an'anaviy a-a-a-a-a, b-b-b-b-a-a tarzida qofiyalanadigan shaklida yozilgan. Muallif mumtoz janr, mumtoz an'analardan mohirona foydalangan.

Gap o'g'risi, harf o'g'risi birdan o'zi chiqdi,
Sarf etmak uchun ko'chaga chopib ko'zi chiqdi.

Dunyo buzulib ketsa – buzilsun, na g'amim vor,
So'zlar cho'zulub ketsa – cho'zulsun, na g'amim vor!

Ishlar tuzulib ketsa – tuzilsun, na g'amim vor!
Arqon uzulub ketsa – uzulsun, na g'amim vor!
Yo'ldosh bo'lubon o'zmaga, tuzmak o'zi chiqdi.
Oshpaz akamiz shovla pishirdi, tuzi chiqdi...

Bu shaklda yozilgan she'rlar talaygina. Xususan, jurnalning 1926-yilgi 33-sonida ham Tikon taxallusi bilan yozilgan "Kamlik yo'qdir" sarlavhali she'r ham ayni uslubda yozilgan. Biroq musaddasdagi bandlarni ulab turuvchi ikki misra o'zaro qofiyadosh emas, naqarot tarzida keltirilgan

Yozay desam, mullalarda kamlik yo'qdir,
Ummat shod-u, sira ko'ngli g'amlik yo'qdir.

Jurnaldagi she'rlar uchun xalq qo'shiqlari ohanglari va shakllari ham qolip vazifasini bajargan. Masalan, jurnalning 1926-yil 1-sonida "Voh, omon" nomli Uchqun muallifligi ostida, 1926-yilning 33-sonida Arra taxallusi ostida "Ayrildim" kabi she'rlar e'lon qilingan bo'lib, ularda xalqning maishat bilan ovora bo'lib, savodsizlashishi, yengiltak ayollar bilan o'ralashib qolishi kabi illatlar ustidan kulingan. Jurnalning 1927-yilgi 40-sonida Mulla Junbul tomonidan yozilgan "O'rtoqliq hazili" nomli she'rda xalq qo'shiqlarining 8 bo'g'inli qolipidan foydalanilgan.

Mashrab bobo to'yida,
Mashrabchilar osh yesin.
Notavon bir dushmanlar
Zahar ichsun, tosh yesun.
O'rtoqliq hazili qildiq,
Har kimga berdik o'rnin.
Hazilg'a achchig'lang'an,
Tishlagay o'zin burnin...

XULOSA

Ko'rinib turibdiki, "Mashrab" jurnalida bosilib chiqqan adabiy materiallarning barchasi satirik she'rlardan iborat. Unda mumtoz an'ana va zamonaviy muammolar birlashtirilgan. She'r mualliflari, taxallus egalarining adabiy jarayondagi faoliyatini tadqiq etish ham adabiyotshunoslikdagi muhim vazifalardan biridir. Afsuski, bu jurnal va uning faoliyati, materiallari xususida yetarlicha tadqiqotlar olib borilmagan. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, "Mashrab" jurnali va jurnal tarkibidagi har bir material davr ijodkorlarining adabiy maydondagi asosiy quroli bo'lgan. Demakki, jurnal tarkibidagi manba va matnlar davrning ijtimoiy-siyosiy, adabiy ahvoli xususida yetarlicha ma'lumot bera oladi.